

CGL iv, 576.10, v; i en un gloss. ple d'hispanismes, v, 334.18, cf. Keil, *Gramm. L.* i, 145.1).

D'aquí *torbó*, d'on deriva *torbonada*. S'explica que es documenti més, i primer que enlloc, en domini gallec i lleonès, perquè allà es produí un maridatge refocellant amb el port. *trovão*, gall. ant. *torvon*, Alentejo *torvão* 'tro' (RLus. x, 245; Nobiling, *ASNSL* cxxvii, 374), amb què es fusionà aquest mot amb el tipus TRONAR (port. *trovejar*, *trovoar*, cf. gall. *trebom* 'tempestat'), gràcies al fet que la -n- intervocàlica s'evaeix en aquesta llengua, amb eventual aparició d'una -v- antihiatàica. En les *Ctgs.*, *torvom* és clarament 'tro' («alampos com *torvões*, desí coriscos caer») i semblantment en la *Cròn. Troyana* i en els *Miragres de Santiago*; aviat també en textos lleonesos: car si l'astur. *torbón* és «lluvia fuerte de poca duración», en tres narracions lleoneses del S. xiv apareix *torbón* o *turbón* amb el sentit de 'tro' (*Olas*, *Crescencia*, *Conf. del Amante*). No dubtem, però, que té també aquesta etimologia el nostre NL *Turbó*, el gegantesc massís entre l'Isàvena i Benasc (emparedat entre muralles a 2400 alt.), on es congrien les boirades i torberes més formidables dels Pirineus.

El derivat en *-ada*, també apareix primer en portuguès: «ralâmpados, *trovoadas*» en Gil Vicente (*Mojina Mendes*, c. 1515); i del portuguès, encara més que del cast., el pendria Amerigo Vespuccio (102, 111), de qui per aquells mateixos anys trobem en versió it. *turbonata* «nembo furioso che si rovescia sul mare». Avui en cast. resta més viu en l'ús del Mar Caribè que enlloc: *tribunada* «temporal, ciclón» (Costa atl. de Colòmbia). Veg. els detalls i la documentació de tot plegat en el DECH v, 699b22-60. És també la zona on el cat. *tronada* 'tempestat' dels nostres mariners, es convertí en l'hispano-amer. *tronada* > anglo-amer. *tornado* 'cicló', mot amb el qual no ha deixat d'haver-hi fecund contacte.

Altrament el ll. vg. TURBONEM degué passar al basc, des de molt antic, vista l'evolució fonètica; car l'estructura fònica del mot en basc denuncia indefugiblement un manlleu del ll. o romànic: *trumoi* és evolució fonètica normal de TURBONE segons la fonètica hist de la llengua: Azkue recull *trumoi-ots* 'tro', cpt. amb l'euskera *ots* 'soroll' (doncs literalment 'brogit de temporal'), en el biscaí de Lekeitio i Markina, i amb variant *trumonots* en els Diàlegs biscaïns de 1857.

El primitiu *trumoi* està també en ús real, encara que no el reculli Azkue, car l'usa el clàssic narrador Doméko Agirre (de la zona costera de transició bisc.-guipuscoà), amb ús adjectival 'tempestuós': «subeak [=sugeak] *trumoi* egunetan urtetan dabex» (*Auñemendiko Lorea* i, 166.1, que Villasante tradueix «las cullebras salen en días tormentosos»; en 78.13, *trumoi* trad. «truenos»). Altre cpt. és *trumoi-laiño* «nubes y nieblas acompañadas de truenos» a Andoain. El mateix *torbonada* va ser manllevat més tard, pels navegants bascos, car *trumonada* apareix, amb el sentit de «trueno», en la traducció biscaïna de l'Apocalipsi; i, barrejant-s'hi l'euskera *adar* 'núvol', en resultà *trumoiadar*, a Andoain, i *trumonadar* a Aia i Orio (guip.),

«nubes grandes blancas de trueno» (Zkue).

No ens deixéssim desorientar per la semblança amb l'angl. *turmoil* (pron. *tʃ(r)mpɔil*) «to trouble, to agitate», «agitation, trouble» [S. xvi]; car és casual: encara que els anglistes el declarin «of unknown origin» (N. E. D.; Onions, *Oxf. Dict. of English Etym.*), la seva formació per a mi és evident, i aprofito aquesta ocasió per donar-la a conèixer. Avui té també en dialectes britànics el sentit de 'maldar, treballar durament' («toil, drudge»). És clarament el fruit d'un creuament entre dos mots anglo-normands: *turbule*, *tourble* = fr. *trouble*; i *moil*, que avui té el sentit de «to toil», «to drudge in wet and mire» [S. xvi]; però que en el S. xiv significava, en anglès, 'humitejar, mullar, xipollejar' («to moisten»), i ve del fr. *mouiller*, cat. *mullar*.

MOTS SAVIS: *Turba* 'poble baix, gentalla', ll. *türba* 'multitud confusa, en desordre' [Lab. 1840]; *El Cant de les Turbes*, el noble poema d'Alomar es publicà a *Columna de Foc* (1911) (i *Poetes d'Ara.*, p. 45); *turba de cap* DAg. *Túrbid* [Belv.], ll. *türbidus* 'tèrbol'. *Turbulent*, ll. *türbüléntus* id. [terbolent, Roís de Corella; alguns, *terbolenc*, c. 1490, DAg.; *turba-*, Lacav.]; «el maldar de ma vida, *turbulent*», Coromines (1937, *Elejia de València*). *Turbulencia* [Lacav.], *turbulenta* [Belv.]. *Turbina* [DAg.]; malament *torbina* Bulbena], pres del fr. *turbine* [1845], invenció batejada amb el mot ll. *turbo*, *-binis* 'remolí'; *turbinar*, *turbinat*. *Turbinella*.

*Contorbar* [1476], rebut per via mig-sàvia del ll. CONTÜRBARE id.: «*conturbat*: consternatus, territus, conturbatus», JnEsteve (*LiEleg.*; *conturbar*, DTo. 1647, Belv.; 3-r-1); *contorbar* eiv., en una declaració de 1499 uns guardes dependents dels senyors, presents a les negociacions entre els pescadors, els tranquilitzen dient que «no-y eran per *conturbar*-los la dita pertió ni per empexar-los en res, sinó per tenir-los la platja segura», Macabich (*Feudalismo*, 54). És mot de to molt literari pertot, en tant que verb, i fins com a adj.-participi, en què no ho és tant, i no xoca en l'ús barceloní: «Quin dinar més trist fou aquell --- altres pesars m'han *conturbat*: he vist germanets meus anar-se'n al cel ---», EmVilanova (*O. C.* ii, 73); en terres del Migjorn aquest és d'ús popular: «li vaig dir que vingúesse però ella estava tota *kontorbáda* i ---» maestr. (Rossell, 1934); *contorbació* [Belv.], *contorbador*, *contorbament*, *contorbant*; *conturbar*. *Atorbar*. Cf. COTORBA, que ha de contenir ORB, i per això i no havent-hi -n-, no crec que hi tingui gaire relació.

*Destorbar* [origens], del ll. DİSTÜRBÄRE id.: «--- Dels fols pensamentz e de les cures d'aquest segle, qui-ns *destorben* en oracions e en bones obres», «la torba dels vans pensamentz del segle, qui-ns *destorben* ---», *Hom.*, 4r14, 4v1; «si mester era, que poria enviar hom a Burriana per ço que mester fos, sí que-ls de València no-u porien *destorbar*, car Nós seríem entre València e Burriana», Jaume I (Ag., 243). «Accidia és negligir / de far béns, e *destorbar*», Lull (*Rims* ii, 284). I sovint *destorbament* en el *Li. de Contempl.*